

Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz*

Doç. Dr. Nihat IŞIK

Kırıkkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü, KIRIKKALE

Erhan DUMAN

Selçuk Üniversitesi, S.B.E., İktisat AD Doktora Öğrencisi, KONYA

ÖZET

1929 Ekonomik Buhranı ile buhrandan sonra yaşanan en büyük kriz olarak nitelendirilen 2008 Küresel Krizi arasında; gerek çıkış nedenleri, gerekse de gelişimi açısından benzerlikler ve farklılıklar olduğuna dair birçok tartışma yer almıştır. Bu benzerliklerden ilki krizin küresel boyutuyla ilgilidir. Nitekim her iki kriz de önce ABD’de başlayıp ardından Avrupa ve diğer ülkeleri etkisi altına almıştır. Diğer bir benzerlik, anılan krizlerin önce finans sektöründe başlayıp, karşılıklı bağımlılık sonucu oradan reel sektöre sirayet etmiş olmasıdır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, birçok makroekonomik göstergede olduğu gibi, büyüme oranlarında ciddi bir azalma ve işsizlik oranlarında önemli artış yaşanmıştır. Farklılıklardan bazıları ise; bugün dünyanın kriz ve krizle mücadele konusunda geçmişe kıyasla daha fazla tecrübe ve bilgi sahibi olması, kriz sonrası uygulanan dış ticaret politikalarının farklılık arz etmesi ve ülkelerin krize karşı ortak hareket etmesi vb. olarak sıralanabilir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, 1929 Buhranı ve 2008 Küresel Krizi’nin reel sektör ve finans sektörü üzerindeki etkilerini seçilmiş ülke ve göstergeler özelinde karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: 1929 Ekonomik Buhranı, 2008 Küresel Krizi, Reel ve Finansal Göstergeler.

JEL Sınıflaması: G01, E2, E3, E4, E5.

1929 Economic Depression and 2008 Global Crisis in Terms of Real and Financial Indicators: A Comparative Analysis

ABSTRACT

There have been lots of debates about differences and similarities between 1929 depression that had deep impacts on the world economy; and 2008 global crisis known as the deepest crisis since 1929; in terms of their occurrence reasons and progress trends. One of those similarities is about the crises global dimension. For instance, both of the crises formed in the United States (US) economy first and spread fast and afterwards affected the European and other economies. Other similarity is, both of the crisis started at finance sector firstly and expanded to real sector because of interdependence among countries. Normally effects of both crisis caused huge shrinkages in growth rates and huge increases in unemployment rates. Some of the differences are; nowadays there is much more knowledge and experience compared to past years to overcome economic crises, differences among external trade policies following the crisis and common behaviors of countries etc. This study aims to present the effects of 1929 Depression and 2008

*Bu çalışma Erhan DUMAN’ın Doç. Dr. Nihat IŞIK danışmanlığında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda hazırlanmış olduğu “Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Karşılaştırılması” başlıklı yüksek lisans tezinden (önemli ölçüde revize edilerek) özetlenmiştir.

Global Crisis on real and financial sector comparatively.

Keywords: 1929 Economic Depression, 2008 Global Crisis, Real and Financial Indicators.

JEL Classification: G01, E2, E3, E4, E5.

Giriş

Dünya ekonomilerinde değişik dönemlerde farklı nedenlere bağlı olarak birçok ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu krizlerden çıkış için sunulan reçeteler de devletin ekonomiye müdahalesine karşı olup olmamaya bağlı olarak farklılık göstermiştir. Küreselleşme ile birlikte, başta iletişim olmak üzere çeşitli teknolojilerde meydana gelen baş döndürücü gelişmeler sonucu, dünyanın herhangi bir bölgesinde ortaya çıkan kriz, yayılma etkisi nedeniyle hızla diğer bölgelere de sıçramakta ve dünya ekonomisi için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

1870-1914 yılları arasında; devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini, piyasada kalıcı kriz ve işsizlik olgusunun yaşanmayacağını ve piyasanın arz ve talep koşullarına göre yeni bir dengeye ulaşacağını öngören liberal iktisat politikaları uygulanmıştır. Ancak, 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin öncülüğünde yeni bir düzen ortaya konulana kadar yaklaşık 30 yıl süreyle, korumacı eğilimlerin arttığı kaotik bir dönem yaşamıştır. İki savaş arasında dünya ekonomilerinin karşılaştığı büyük bir kriz olan 1929 Ekonomik Buhranı ABD'de başlamış ve hızla dünyaya yayılmıştır.

1970'lerin başına kadar ciddi bir kriz yaşanmamış, 1973'de Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC-Organization of the Petroleum Exporting Countries)'nin kartel gücünü kullanarak petrol fiyatlarını önemli oranda artırması sonucu, iktisat literatüründe *enerji* ya da *petrol* krizi olarak bilinen ve tüm dünyayı derinden etkilemiş olan yeni bir krizle karşı karşıya kalınmıştır. Bu krizin devamında, gelişmekte olan ülkeler almış oldukları dış borçları ödeyemez duruma gelmişler, borçların düzenli ödenememesi sonucu gelişmiş ülkelerin finansal kuruluşları da sıkıntıya düşmüşler ve bu gelişmelerin bir sonucu olarak uluslararası borç krizleri yaşanmıştır. Daha sonraki süreçte özellikle 1990'lı yıllarda değişik ülke ve bölgelerde (Meksika, Asya, Rusya, Arjantin, Türkiye vb.) şiddetleri farklı bir dizi kriz yaşanmıştır. Ancak, 2007 yılının ortalarından başlayarak özellikle 2008 ve 2009 yıllarında şiddeti daha da artan ve hâlen etkileri devam eden 2008 Küresel Krizi, tıpkı 1929 Buhranı'nda olduğu gibi, dünya ekonomisinin en önemli gücü olan ABD'de başlamış, oradan Avrupa ülkelerine ve dünyaya yayılmış ve ekonomiler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Her iki küresel krizde de finans piyasalarında meydana gelen çöküşler sonucu reel piyasada oluşan talep daralması büyüme oranlarını düşürmüştü ve bu durumun doğal bir sonucu olarak işsizlik oranları oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, 1929 Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin reel sektör ve finans sektörü üzerindeki etkilerini seçilmiş ülke ve göstergeler özelinde ortaya koymaktır.

Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda 1929 Buhranı ile 2008 Küresel Krizi'nin benzer ve farklı yönleri üzerinde durulurken, ikinci

kısımda, her iki krizin reel ve finans sektörü üzerindeki etkileri ele alınan ülke ve göstergeler çerçevesinde incelenecektir. Çalışma sonuç ve değerlendirme ile tamamlanacaktır.

I. 1929 Buhranı ile 2008 Küresel Krizi'nin Benzer ve Farklı Yönleri

Ele alınan krizlerin benzer yönleri:

- Her iki kriz de finansal piyasalarda başlayarak reel sektöre sıçramıştır. Sözkonusu krizlerin finansal sektörden reel sektöre yansımaları iki farklı hipotezle açıklanabilir. Bunlardan ilki, Romer'in ortaya attığı belirsizlik hipotezidir. Romer'e göre, bankalarda ve mali sektörde yaşanan çalkantılar belirsizliğe yol açmakta ve bu belirsizlikler tüketicilerin dayanıklı tüketim mallarına olan taleplerini ertelemelerine neden olmaktadır. Hem 1929 Buhranı, hem de 2008 Krizi sırasında otomotiv satışlarındaki düşüşler ve otomotiv üreticilerinin içine düştüğü sıkıntılar bu hipotezin kanıtı olarak gösterilebilir. Diğerisi ise, Bernanke'nin ortaya attığı kredi aracılık maliyetinin artması sonucu kredi arzının kısıp yatırımların azalmasıdır. Bernanke'ye göre, mali piyasalarda yaşanan çalkantılar ve banka panikleri kredi maliyetlerini arttırır. Risk algısının artması ise kredi arzının kısıpına neden olur. Sonuç olarak, özel sektör açısından kredi maliyeti artar, ya da daha riskli algılananlar kredi bulamazlar. Bu durumun doğal sonucu yatırımların ve üretimin düşmesidir. Bernanke bu hipotezi 1929 Buhranı'nı açıklarken ortaya atmıştır. 2008 Krizi de bu hipotezi destekler niteliktedir (Yılmaz ve Gayğusuz, 2009: 8-9).

- Gerek 1929 Buhranı, gerekse de 2008 Krizi öncesinde faiz oranlarının düşük seviyelerde tutulması nedeniyle kullanılan kredi miktarında ciddi artışlar yaşanmış olması ile bu durumun harcama ve talep artışını beraberinde getirmesi her iki krizin bir diğer benzer yönünü yansıtmaktadır.

- Kamunun piyasalara müdahalesi açısından da ele alınan kriz dönemlerinde büyük paralellik bulunmaktadır. 2008 Krizi döneminde ABD Hazinesi ve Merkez Bankası (Federal Reserve Bank-FED)'nin müdahaleleri ile konut kredisi piyasasının en büyük iki aktörü (Fannie Mae ve Freddie Mac) kamulaştırılmıştır. Ayrıca, dünyanın en büyük sigorta şirketi American International Group (AIG)'e el konularak fiilen para piyasası fonunda bulunan 3.4 trilyon dolara mevduat garantisi getirilmiş, borsada açığa satış yasaklanmış, banka ve aracı kuruluşların bilançolarında bulunan konuta endeksli menkul kıymetleri almak için ilk etapta 700 milyar dolar tahsis edilmiştir. Bankacılık sektörü dışında büyük iflasları önlemek amacıyla ABD Hazinesi, otomotivin de içinde bulunduğu birçok endüstride hisse satın almak suretiyle firmalara ortak olmuştur (Acar, 2008: 27-28). 1929 Buhranı sırasında da dönemin ABD başkanı Roosevelt tarafından "New Deal" olarak bilinen ekonomiyi canlandırmaya dönük; ücretlerin artırılması, işsizlere tazminat verilmesi, kamunun işsizliği azaltmaya yönelik altyapı harcamalarını artırması, üreticilere sübvansiyonlar verilmesi, ihracatı arttırmaya dönük devalüasyon yapılması vb. bir dizi Keynesyen politikalar uygulamaya konulmuştur. Nitekim ABD bütçesinin 1931-1936 arası dönemde sürekli açık vermesinin sözkonusu politikalarla doğrudan bir ilişkisi vardır.

Ele alınan krizlerin benzer yanlarının yanı sıra, kuşkusuz aralarında bazı

farklılıklar da söz konusudur. Buna göre;

- 2008 Krizi'ni Buhran'dan ayıran farkların başında, bugün dünyanın, kriz ve krizle mücadele konusunda geçmişe kıyasla birçok tecrübe ve bilgi sahibi olması gelmektedir. Bu durum krizin sebeplerinin daha iyi analiz edilebilmesine imkân sağlayarak, doğru politikaların uygulanma olasılığını arttırmaktadır. Bankacılık sistemi ele alındığında, çeşitli sıkıntıların var olduğu, ancak banka iflaslarının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Devletlerin banka iflasları konusunda oldukça hassas davranmaları ve bu yönde politika geliştirmeleri sonucu zorda olan bankaların kamulaştırılması bankacılık sisteminde büyük çöküşler yaşanmasını ve tasarrufların heba olmasını engellemiştir. Ayrıca mevduatlara verilen garantiler bankalara hücum olmasını ve banka iflaslarını engellemektedir. 1920'li yıllar göz önüne alındığında ise, ABD'de günde 4-5 banka açılıyordu. Bunların sermaye esasları ile rezerv ve kredi oranlarını belirleyen yasalar yoktu. 1923-1929 yılları arasında günde iki bankanın batmasının endişeye neden olması, ekonominin iyi gitmesi ile ilgili bir durumdu. Anılan yıllarda ABD politikacılarının ve ekonomistlerinin büyük çoğunluğu, liberal ekonominin en iyi ekonomik sistem olduğuna inanmış ve bu sistemi savunmuşlardır. Beyaz Saray müdahale etmesi gerektiğine karar verdiğinde hem geç kalınmıştı, hem de nereye nasıl müdahale edeceği konusunda tecrübeye sahip değildi. 2008 Krizi'nin 1929 Buhranı'ndan önemli bir diğer farkı ise, batan kuruluşlardan çok, batan ülkeler ortaya çıkarmasıdır. Bu ülkelerden ilk ikisi İzlanda ve Macaristan'dır. İzlanda aldığı-verdiği krediler ile sahte cennet olmanın faturasını, Macaristan ise daha çok sömürge olmanın bedelini ödemektedirler. 2008 Krizi bu anlamda kapitalizmin nimetlerinden yararlananları içine çeken bir kara delik görünümündedir (Özgöker, 2009).

- Bir diğer farklılık, 1929 Buhranı'nın aksine bugün, dış ticareti sınırlayıcı politikaların uygulanmaması ve ülkelerin krize karşı ortak hareket etmesi ile ilgilidir. Ayrıca, devletler denk bütçe yerine genişletici maliye politikaları uygulamışlardır. Hükümetler; harcamaları artırma, vergi indirimleri ve zor durumdaki şirketlere destek gibi politikalarla krizden çıkış için tüm ekonomik ve politik imkânları kullanmaya çalışmaktadırlar. Buna ilaveten, üretimin küreselleşmesinin ve dünya ticaretinin ülke ekonomilerindeki yoğunluğunun 1930'lu yıllara kıyasla çok fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, bir yandan krizin reel sektör üzerinden diğer ülkelere sıçrama hızının ve derinliğinin artması, diğer yandan ise, krizden çıkışın daha hızlı olabileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, uygulanan politikaların olumlu ve olumsuz dışsallıkları hem daha fazla, hem de daha etkili bir yapı içermektedir. Büyük Buhran yıllarından farklı olarak, ülkelerin bağımsız politikalarla krizden tek başlarına çıkma ihtimali zayıf görünmektedir. Nitekim 1930'lu yıllarda olduğu gibi kapalı ekonomiye geçmek ve devlet yatırımları ile ekonomik büyümeyi sağlamak mümkün görünmemektedir (Ünal ve Kaya, 2009: 9-10).

- İki küresel kriz arasındaki bir diğer farklılık ise, 1929 Buhranı ile birlikte ülkeler yerli sanayilerini korumak ve işsizlikle mücadele etmek adına gümrük duvarlarını yükseltmişlerdir. 1929 Buhranı ile ilgili önceki literatür

Smooth-Hawley ve sonrasında gelen misilleme tarifelerinin krizin bu derece abartılı hissedilmesine yol açtığı konusu üzerine odaklanmış iken, 2008 Krizi'nde henüz böyle bir durumla karşılaşılmamıştır ve bu durum pek de olası görülmemektedir (Yılmaz ve Gayğusuz, 2009: 8).

II. 1929 Buhranı ile 2008 Küresel Krizi'nin Reel ve Finansal Göstergeler Açısından Karşılaştırılması

Öncelikle finans sektöründe ortaya çıkan, sektörler arası karşılıklı bağımlılık sonucu reel sektöre de sıçrayan her iki kriz de, adeta domino etkisiyle kısa sürede başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer bölgeleri de etkisi altına almış ve o ülkelerde de finans ve reel sektör üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu kısımda, 1929 Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin seçilmiş ülke ve göstergeler özelinde finans sektörü ve reel sektör üzerindeki etkileri incelenecektir. Bu kapsamda; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), toplam sanayi üretimi, endüstriyel katma değer, GSYH içerisindeki payı, ihracat ve ithalat, işsizlik, enflasyon-deflasyon ve faiz oranları, bütçe açık ve fazlalıkları, para arzı ve menkul kıymet borsalarında yaşanan gelişmeler üzerinde durulacaktır.

A. GSYH

Ele alınan her iki kriz döneminde de büyüme rakamlarında keskin düşüşler yaşanmıştır. Tablo 1, 1929 Buhranı öncesi ve sonrası (1923-1935 arası) ele alınan ülkelerde Buhran'ın GSYH üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Tablo'dan da izlenebileceği gibi, incelenen ülkelerde genel olarak 1924-1929 yılları arasında GSYH'nın büyüme oranlarında artış göze çarparken, 1929 sonrası düşüş trendi başlamış ve bu eğilim genel olarak 1933 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde özellikle ABD'nin GSYH'sında yaşanan kayda değer düşüş dikkati çekmektedir. ABD'den sonra buhranı izleyen yılda ekonomisi en fazla daralan ülke Japonya olmasına rağmen, takip eden yıllarda tekrar büyüme eğilimine girilmiştir. Buhran'dan en fazla etkilenen ülke şüphesiz ABD iken, Avusturya, Almanya ve Fransa da Buhran'ın olumsuz etkilediği ülkelerdendir.

Tablo 1: GSYH (Yıllık Büyüme Oranı, %)*

Ülkeler/Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Avusturya	-1.00	11.60	6.78	1.69	3.02	4.65	1.45	-2.76	-8.02	-10.32	-3.32	0.86	1.95
Belçika	3.58	3.27	1.54	3.39	3.71	5.24	-0.87	-0.96	-1.77	-4.50	2.14	-0.84	6.18
Danimarka	10.54	0.31	-2.28	5.84	1.99	3.39	6.69	5.95	1.11	-2.62	3.20	3.04	2.24
Finlandiya	7.35	2.61	5.71	3.82	7.84	6.75	1.18	-1.17	-2.43	-0.43	6.65	11.33	4.28
Fransa	5.18	12.55	0.43	2.65	-2.08	6.97	6.75	-2.90	-5.98	-6.52	7.15	-0.98	-2.55
Almanya	-16.91	17.07	11.23	2.82	10.01	4.38	-0.41	-1.40	-7.62	-7.53	6.27	9.13	7.52
İtalya	6.04	0.98	6.60	1.05	-2.16	7.15	3.30	-4.93	-0.58	3.23	-0.67	0.42	9.63
İsveç	5.09	5.29	0.60	7.95	3.17	3.05	6.97	4.19	-1.03	-3.08	3.03	8.16	5.48
İngiltere	3.17	4.13	4.88	-3.68	8.05	1.21	2.94	-0.71	-5.13	0.76	2.92	6.59	3.86
Japonya	0.07	2.80	4.12	0.89	1.46	8.17	3.11	-7.27	0.84	8.37	9.82	0.20	2.76
ABD	13.19	3.06	2.32	6.52	1.00	1.12	6.12	-8.90	-7.68	-13.20	-2.10	7.73	7.65

Kaynak: Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2008 AD, (Horizontal file, copyright Angus Maddison, University of Groningen), <http://www.ggd.net/maddison/content.shtml> , Erişim tarihi: 17.02.2012. *GSYH büyüme oranları Milyon 1990 Uluslararası Geary Khamis Dollars verilerinden tarafımızdan hesaplanmıştır.

2008 Küresel Krizi'nin GSYH'da meydana getirdiği etkiyi gösteren Tablo 2'den de takip edilebileceği gibi, ABD'de 2000-2007 döneminde GSYH'nın büyüme oranında artış trendi sözkonusu iken, krizin etkisiyle 2008 ve izleyen yılda küçülme yaşanmıştır. Krizi izleyen yılda ekonomide daralma yaşanması ele alınan diğer ülkeler için de geçerlidir. Ancak vurgulanması gereken bir nokta, krizin merkezi ABD olmakla birlikte 2009 yılında Belçika ve Fransa dışında ele alınan ülkelerin tamamında ortaya çıkan daralmanın büyüklüğü ABD'den daha büyük olmuştur. Kısaca büyüme oranları açısından kriz, gerek Avrupa, gerekse de Japon ekonomisini ABD'den daha fazla etkilemiştir.

Yine tablolardan da görülebileceği gibi, her ne kadar iki kriz sonrasında genel olarak ele alınan ülkelerin GSYH'sında düşüş yaşanmış olsa da, 2008 Krizi sonrasındaki düşüş 1929 Buhranı'na nazaran sınırlı kalmıştır. Bunun olası nedenleri arasında; ekonomik krizler için uygulanan politikalar, teknolojik ilerlemeler ve krizle mücadele yöntemlerinin 1929 yılına kıyasla daha gelişmiş olması gösterilebilir. Ayrıca dünya ekonomisine yön veren ekonomilerin geçmiş tecrübelerden ders alarak birlikte hareket etmelerinin 2008 Krizi'nin etkilerini hafiflettiği söylenebilir.

Tablo 2: GSYH (Yıllık Büyüme Oranı, %)

Ülkeler/Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avusturya	3.67	0.86	1.69	0.87	2.59	2.40	3.67	3.71	1.40	-3.81	2.31
Belçika	3.67	0.81	1.36	0.81	3.27	1.73	2.70	2.90	0.96	-2.84	2.27
Danimarka	3.53	0.70	0.47	0.38	2.30	2.45	3.39	1.58	-0.78	-5.83	1.30
Finlandiya	5.32	2.28	1.83	2.01	4.12	2.92	4.41	5.34	0.29	-8.35	3.73
Fransa	3.68	1.84	0.93	0.90	2.54	1.83	2.47	2.29	-0.08	-2.73	1.48
Almanya	3.06	1.51	0.01	-0.38	1.16	0.68	3.70	3.27	1.08	-5.13	3.69
Japonya	2.86	0.18	0.26	1.41	2.74	1.93	2.04	2.36	-1.17	-6.29	4.00
İsveç	4.45	1.26	2.48	2.34	4.23	3.16	4.30	3.31	-0.61	-5.17	5.61
İngiltere	4.46	3.15	2.66	3.52	2.96	2.09	2.61	3.47	-1.10	-4.37	2.09
ABD	4.17	1.09	1.83	2.50	3.59	3.06	2.67	1.94	-0.02	-3.50	3.00
İtalya	3.65	1.86	0.45	-0.05	1.73	0.93	2.20	1.68	-1.16	-5.05	1.54

Kaynak: World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

Burada vurgulanması gereken bir diğer nokta ise, her iki kriz de ABD merkezli olmasına rağmen, 1929 Bunalımı'nda ABD ekonomisindeki daralmanın Avrupa ülkelerine nazaran oldukça yüksek olduğu, buna karşın, 2008 Krizi'nde Avrupa ekonomilerinin ABD ekonomisine kıyasla daha fazla daraldığıdır. ABD ekonomisinin, AB ekonomisine göre çok daha hızlı karar alabilmesi ve sendikaların AB'ye nazaran daha zayıf olması sonucu esnek bir işgücü piyasasının varlığı bu durumun muhtemel nedenleri arasında sayılabilir. Buna karşılık, AB'de 27 üye ülkenin olması nedeniyle hızlı karar alınamamasının yanı sıra, güçlü sendikal yapı nedeniyle işgücü piyasalarının oldukça katı olduğunu belirtmek gerekir.

Bu kapsamda 2008 Krizi'nin olumsuz etkileri Avrupa Birliği(AB)'nde büyük ölçüde hissedilmiş ve Euro alanı 2009 yılında %4.1 oranında küçülerek tarihindeki en büyük daralmayı yaşamıştır. Euro alanında yer alan ülkelerin

ekonomilerinde son yıllarda gözlemlenen gerileme ekonomik krizle birlikte daha da belirgin bir hâl almış ve bu durum hem Ekonomik ve Parasal Birliğin, hem de AB'nin geleceğine dair endişeleri artırmıştır. Nitekim Euro alanı içerisinde yer alan Yunanistan'ın iflas noktasına gelmesinin ardından, İrlanda ve Portekiz de AB'den yardım talebinde bulunmuş ve IMF'nin de desteğiyle söz konusu ülkelere yönelik kapsamlı mali yardım programları geliştirilmiştir (AB Genel Sekreterliği, 2011: 1).

B. Toplam Sanayi Üretimi

Tablo 3'te 1929=100 bazlı olarak seçilmiş ülkelerin 1927-1935 yılları arası toplam sanayi üretim endeksleri yer almaktadır. Tablodan da izlenebileceği gibi, Buhran öncesi 1928 yılında incelenen ülkelerde 88-100 arasında değişen değerler alan endeks, Buhran'ı izleyen yılda İsveç hariç düşüş göstermiştir.

1931 yılında daha da derinleşen Buhran'ın etkisinin 1933 yılına kadar sürdüğü görülmektedir. Krizin en çok etkilediği ülke olan ABD'de sözkonusu endeksin 1932 yılında 55 düzeyine kadar gerilemiş olması Buhran'ın yıkıcı etkisini göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Almanya ve Fransa'da aynı yıl endeks değeri sırasıyla 59 ve 74 düzeyine gerilemiştir.

Tablo 3: Toplam Sanayi Üretim Endeksi (1929=100)

Yıllar/Ülkeler	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Britanya	95	94	100	94	86	89	95	105	114
Kanada	85	94	100	91	78	68	69	82	90
Fransa	84	94	100	99	85	74	83	79	77
Almanya	95	100	100	86	72	59	68	83	96
İtalya	87	99	100	93	84	77	83	85	99
İsveç	85	88	100	102	97	89	93	111	125
ABD	85	90	100	83	69	55	63	69	79

Kaynak: Parker, R., 2010, An Overview of the Great Depression, <http://eh.net/encyclopedia/article/parker.depression>, Erişim Tarihi: 22.02.2012.

Tablo 4'te endüstri katma değerinin GSYH içerisindeki payı verilmektedir. Sözkonusu payın 2001 yılından itibaren genel olarak 2008 yılına kadar sınırlı da olsa gerilediği, krizi izleyen yılda ise bu gerilemenin daha da belirginleştiği görülmektedir. Ancak, 1929 Buhranı gibi bir çöküşün olmadığını vurgulamak gerekir.

Tablo 4: Endüstri Katma Değeri'nin GSYH İçerisindeki Payı (%)

Ülkeler/Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avusturya	30.63	30.01	29.30	29.25	29.17	29.26	29.37	29.86	30.29	29.12	29.08
Belçika	26.99	26.07	25.47	24.71	24.52	24.03	24.00	23.72	23.13	21.64	21.79
Danimarka	26.81	25.81	25.57	24.95	24.67	25.51	26.13	25.64	25.74	22.51	22.07
Finlandiya	34.63	34.09	33.13	32.89	32.50	32.45	33.55	33.75	32.05	27.83	28.94
Fransa	22.93	22.46	21.89	21.34	20.97	20.79	20.55	20.62	20.47	19.03	-
Almanya	30.49	29.85	29.31	29.10	29.48	29.40	30.03	30.48	29.75	26.76	28.17
Japonya	32.40	31.01	30.42	30.36	30.48	30.45	30.01	29.44	28.34	26.68	-
İtalya	28.43	28.11	27.78	27.08	27.00	26.87	27.18	27.53	27.00	25.23	25.32
İsveç	28.82	28.16	27.97	27.61	27.96	28.11	28.21	28.22	26.80	24.62	26.62
İngiltere	27.30	26.28	24.97	23.86	23.41	23.47	23.49	23.02	22.61	21.20	21.80
ABD	23.44	22.30	21.80	21.56	22.02	22.14	22.22	21.92	21.33	20.03	20.40

Kaynak: World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

C. İşsizlik Oranları

Finans sektöründen reel sektöre yansıyan her iki krizin işgücü piyasaları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Nitekim Tablo 5, ele alınan ülkelerin işsizlik oranı açısından 1929 Buhranı'ndan oldukça olumsuz etkilendiklerini açıkça göstermektedir. Örneğin ABD'de, işsizlik oranı 1929 yılında %3.2 gibi düşük bir seviyede iken, izleyen yıllarda Buhran'ın derinleşmesiyle ciddi oranda artarak, 1933 yılına gelindiğinde %25 gibi rekor bir işsizlik oranına ulaşmıştır.

İşsizliğin Almanya'da 1932 yılında %43.8 seviyesine kadar çıkması Buhran'ın işgücü piyasası üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

İngiltere'de ise 1932 yılında en yüksek seviye olan %22.1'e yükselmiştir. Her ne kadar Almanya ve İngiltere'de oldukça yüksek işsizlik oranları sözkonusu olsa da, 1929 yılında ABD, Almanya ve İngiltere'de işsizlik oranlarının sırasıyla; %3.2, %13.3 ve %10.4 olduğu dikkate alınrsa, 1929-1932 arasında işsizlik oranının ABD'de 8, Almanya'da 3.5 ve İngiltere'de 2 kat arttığını, bu nedenle en olumsuz durumun ABD açısından geçerli olduğunu vurgulamak gerekir.

Tablo 5: İşsizlik Oranları (%)

Yıllar/Ülkeler	Avustralya	Belçika	ABD	Danimark	Almanya	Hollanda	Norveç	İsveç	İngiltere
1923	6.2	1	2.4	12.7	10.2	11.2	10.7	12.5	11.7
1924	7.8	1	5	10.7	13.1	8.8	8.5	10.1	10.3
1925	7.8	1.5	3.2	14.7	6.8	8.1	13.2	11	11.3
1926	6.3	1.4	1.8	20.7	18	7.3	24.3	12.2	12.5
1927	6.2	1.8	3.3	22.5	8.8	7.5	25.4	12	9.7
1928	10	0.9	4.2	18.5	8.6	5.6	19.2	10.6	10.8
1929	10.2	1.3	3.2	15.5	13.3	5.9	15.4	10.2	10.4
1930	18.4	3.6	8.9	13.7	22.7	7.8	16.6	11.9	16.1
1931	26.5	10.9	16.3	17.9	34.3	14.8	22.3	16.8	21.3
1932	28.1	19	24.1	31.7	43.8	25.3	30.8	22.4	22.1
1933	24.2	16.9	25.2	28.8	36.2	26.9	33.4	23.3	19.9
1934	19.6	18.9	22	22.2	20.5	28	30.7	18	16.7
1935	15.6	17.8	20.3	19.7	16.2	31.7	25.3	15	15.5

Kaynak: Galenson ve Zellner, 1957: 455. ¹ <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000362.html> adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 27.02.2012.

2000-2009 yılları arası incelenen ülkelerde yaşanan işsizlik oranlarının verildiği Tablo 6'dan da takip edilebileceği gibi, 2000-2008 arasında işsizlik oranlarında, ülkeler arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte, genel olarak çok belirgin değişiklikler ortaya çıkmamıştır. Örneğin 2000 yılında; Almanya, Japonya, İngiltere ve ABD'de işsizlik oranları yüzde olarak sırasıyla; 7.7, 4.8, 5.5 ve 4 iken, 2008 yılında aynı ülkelerde sözkonusu oran; 7.5, 4, 5.3 ve 5.8 şeklinde gerçekleşmiştir. Buna karşın, krizi takiben işsizlik oranlarında 1929 Buhranı kadar olmasa da önemli artışlar yaşanmış ve Fransa'da %7.4'ten %9.1'e, İngiltere'de %5.3'den %7.7'ye, Japonya'da ise %4'den %5'e yükselmiştir. En olumsuz etki işsizliğin %5.8'den %9.3 seviyesine çıkarak bir önceki yıla göre %60 arttığı ABD'de ortaya çıkmıştır.

Tablo 6: İşsizlik Oranları (%)

Ülkeler/Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Avusturya	3.5	3.6	4	4.3	4.9	5.2	4.7	4.4	3.8	4.8
Belçika	6.6	6.2	7.5	8.2	8.4	8.4	8.2	7.5	7	7.9
Danimarka	4.5	4.2	4.6	5.4	5.5	4.8	3.9	3.8	3.3	6
Finlandiya	9.7	9.1	9	9	8.8	8.4	7.6	6.8	6.3	8.2
Fransa	10.2	8.6	8.7	8.6	9.2	8.8	8.8	8	7.4	9.1
Almanya	7.7	7.8	8.6	9.3	10.3	11.1	10.3	8.6	7.5	7.7
Japonya	4.8	5	5.4	5.2	4.7	4.4	4.1	3.9	4	5
İtalya	10.8	9.6	9.2	8.9	7.9	7.7	6.8	6.1	6.7	7.8
İsveç	5.8	5	5.2	5.8	6.5	7.7	7	6.1	6.1	8.3
İngiltere	5.5	4.7	5.1	4.8	4.6	4.6	5.3	5.2	5.3	7.7
ABD	4	4.7	5.8	6	5.5	5.1	4.6	4.6	5.8	9.3

Kaynak: World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

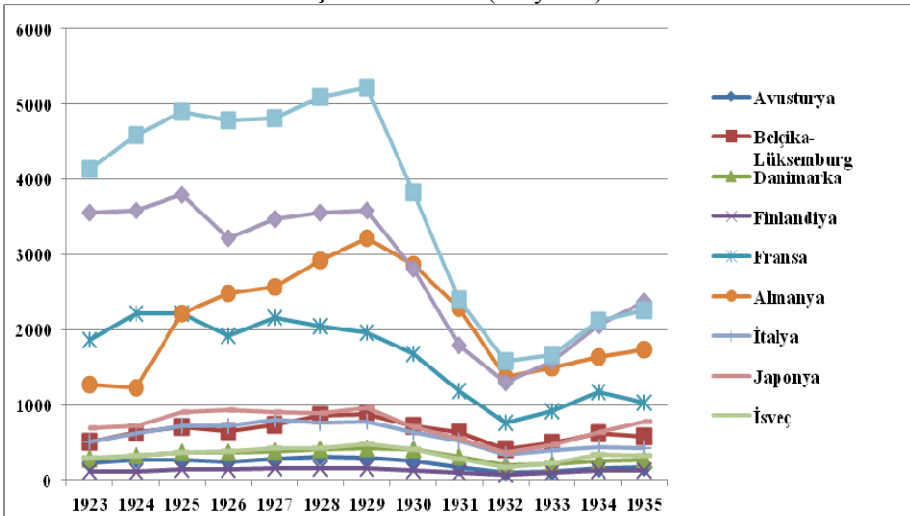
Rakamların da işaret ettiği gibi, her iki kriz sonrasında da büyüme oranlarının düşmesiyle birlikte iç ve dış talebin daralması sonucunda işsizlik oranları kısa bir zaman içerisinde ciddi biçimde yükselmiştir. İşsizlik oranlarının 1929 Buhranı döneminde çok daha yüksek oranlarda gerçekleşmesiyle birlikte, 2008 Krizi döneminde de önemli ölçüde arttığını belirtmek gerekir.

D. İhracat ve İthalat

1929 yılında yaşanan Buhran nedeniyle ABD'nin korumacı politikalar izleyerek ithalatını sınırladığı dünya ticaretini olumsuz etkilemiştir. ABD'nin ithalatının dünyada en çok sanayileşmiş 15 ülkenin ihracatının %40'ını oluşturması nedeniyle, bu ülkenin ithalatını sınırladığı ihracatçı ülkelerde ve dünyada stok artışlarına ve fiyat düşüşlerine yol açmıştır. Bu yıllarda Wall Street'in spekülasyon piyasası, reel ekonomideki krizle birleşince Büyük Buhran başlamıştır. Hisse senetlerinin fiyatları ile reel ekonomik faaliyetlerin paralel gitmemesi ve farkın giderek artması 1929 yılında finansal ve reel ekonomilerin çökmesine neden olmuştur (Hobsbawn, 2008: 129-131).

Bu kısımda ele alınan krizler açısından ihracat ve ithalatta yaşanan değişim üzerinde durulacaktır. İhracat değerlerinin yer aldığı Şekil 1'den de görülebileceği gibi, incelenen ülkelerde 1923-1929 arasında artış eğilimi vardır. 1929 sonrası başlayan gerileme ise 1932 yılında en yüksek düzeyine ulaşmış, ardından tekrar artış eğilimi başlamıştır. ABD'nin 1929 yılında 5220 milyon dolar olan ihracatı 1932 yılında yaklaşık 3.5 kat azalışla 1586 milyon dolar düzeyine gerilerken, Almanya'da ihracat yaklaşık 2.5 kat azalışla 3217 milyondan 1371 milyon dolara inmiştir. İngiltere, Fransa ve Japonya için de benzer eğilimler söz konusudur.

Şekil 1: İhracat (Milyon \$)

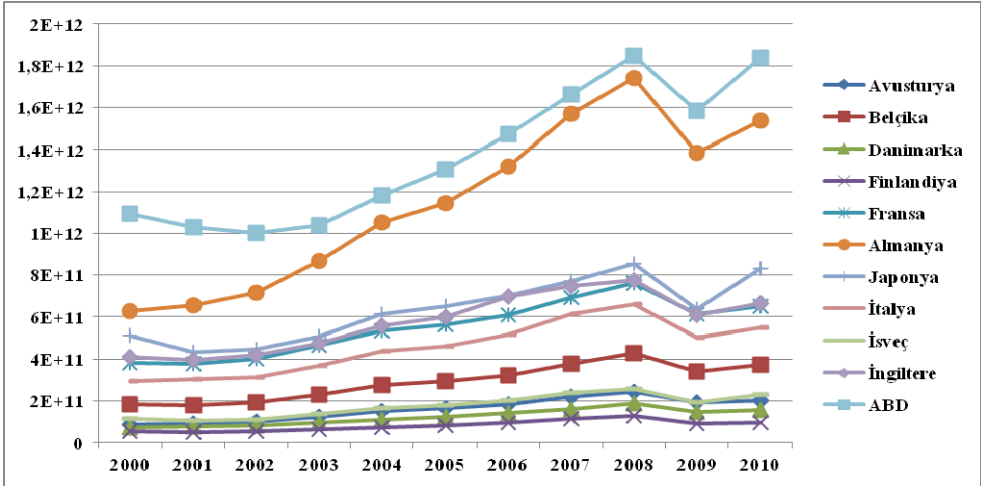

Kaynak: <http://www.scribd.com/doc/28895713/ONU-International-Trade-Statistics-1900-1960>, Erişim Tarihi: 27.02.2012.

Şekil 2’de ise 2000-2010 döneminde ihracatta meydana gelen gelişmeler yer almaktadır. Şekilden’de görüldüğü gibi, 2000-2002 arasında ABD, 2000-2001 arasında ise Japonya’nın ihracatında yaşanan azalış haricinde, 2000-2008 arası kapsayan dönemde genel olarak ihracatta artış gerçekleşmektedir. Buna karşın, kriz sonrası tüm ülkelerde düşüş yaşanmış, ancak, hem 1929 Buhranı kadar azalma olmamış, hem de 2009 yılında gözlenen bu düşüşün ardından 2010 yılında tekrar artış trendine girilmiştir. Oysa 1929 Buhranı’nda ancak 1933 yılından itibaren artış eğilimi başlamıştır.

Bir diğer nokta ise, 1929 Buhranı ile kıyaslandığında Avrupa’nın ABD’ye nazaran ihracat bakımından 2008 Krizi’nden daha olumsuz etkilenmiş olmasıdır. Küresel Kriz’in etkisiyle yaşanan; ekonomik daralma, küresel ticaretin küçülmesi, krizle birlikte tüketimin azalması, artan işsizlik oranları ve dünya genelinde talebin düşmesinin AB’nin ihracatını diğer ülkelere nazaran daha fazla etkilediği söylenebilir.

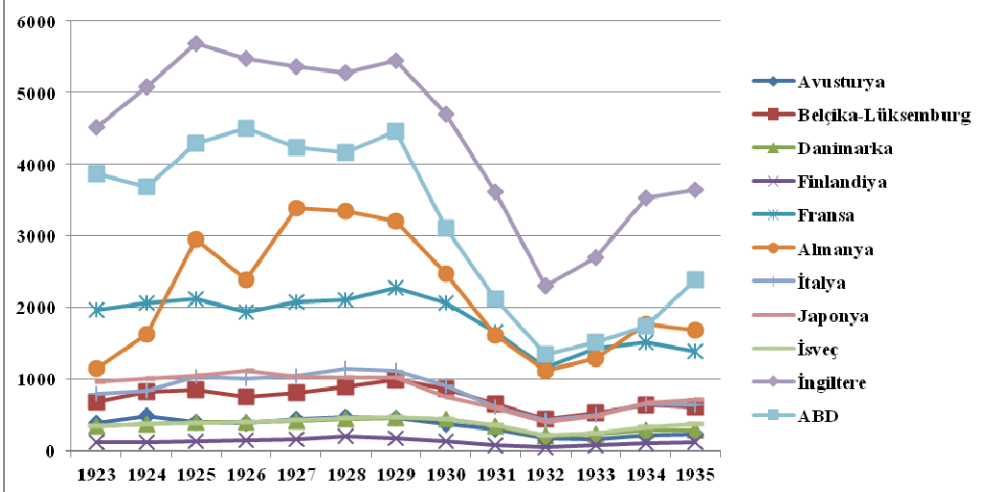
Şekil 2: İhracat (Cari Fiyatlarla, \$)

Kaynak: World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

İthalat değerlerinin yer aldığı Şekil 3’te, 1923-1925 arasında, ABD hariç, diğer ülkelerin ithalatında artış trendi varken, 1926 yılında, yine ABD dışında, bir düşüş söz konusudur. Buna karşın, 1929-1932 yılları arasında tüm ülkelerin ithalatında ciddi bir azalma gözlenirken, bu tarihten sonra ise yeniden artış yaşanmıştır. 1929-1932 arasında ABD’nin ithalatı-aynı dönemdeki ihracatında olduğu gibi- yaklaşık 3.5, Almanya’nın ithalatı ise 3 kat azalış göstermiştir. Benzer eğilimler Fransa ve Japonya için de geçerlidir.

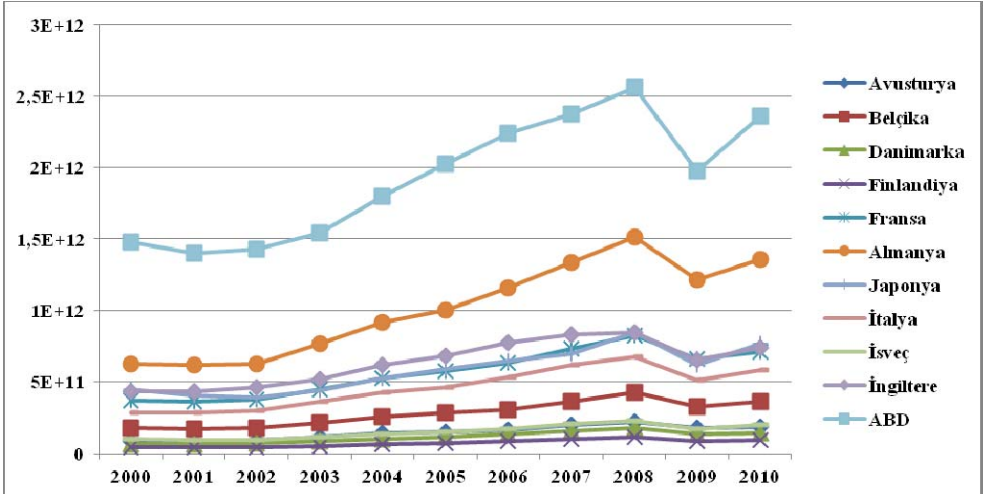
Şekil 3: İthalat (Milyon \$)

Kaynak: <http://www.scribd.com/doc/28895713/ONU-International-Trade-Statistics-1900-1960>, Erişim Tarihi: 27.02.2012.

Şekil 4’te ise 2000-2010 döneminde ithalatın gelişimi verilmiştir. Buna göre, ihracatta olduğu gibi, 2000-2008 yılları arasında sadece 2001 yılında ABD, 2000-2002 arasında ise Japonya’nın ithalatında azalış yaşanırken, genel olarak ele alınan tüm ülkeler için bir artış söz konusudur. Krizi izleyen yıl ithalatta yaşanan azalmanın ardından, 2010 yılında tekrar artış sürecine girilmiştir.

Şekil 4: İthalat (Cari Fiyatlarla, \$)

Kaynak: World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

1929 Buhranı ile kıyaslandığında, ihracata benzer şekilde, Avrupa ithalat açısından da 2008 Krizi’nden ABD’ye nazaran daha fazla etkilenmiştir.

E. Enflasyon ve Deflasyon Rakamları

1929 Buhranı; fiyatlar, üretim, istihdam ve ticaretin aşağı yönlü hareket etmesine neden olmuştur. Devletler halka güven kazandırmak amacıyla tarifeleri yükseltmek ve işsizlik sigorta fonları oluşturmak gibi bazı ulusal önlemler olarak problemlerin üstesinden gelmeye çalışmışlardır. Ancak 1931 yılında yaşanan aşırı fiyat düşüşleri alınan bu tedbirleri boşa çıkarmıştır (Heaton, 2005: 592-593).

Tablo 7’de ele alınan kriz dönemlerinde tüketici fiyatlarında yaşanan değişim görülmektedir. Buna göre, en fazla fiyat düşüşünün 1932 yılında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yılda tüketici fiyatları dünya genelinde yaklaşık %7 azalmıştır. Anılan yılda; ABD, Almanya ve Fransa fiyatların en fazla düştüğü ülkelerdir. 1929-1932 arasında; ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere önemli fiyat değişimleri yaşayan ülkelerdir. Söz konusu dönemde en yüksek düşüş %22 ile Almanya’da yaşanırken, ABD’de fiyatlar yaklaşık %20 oranında düşmüştür. Dünya genelinde ise fiyatlar yaklaşık %14 düşüş kaydetmiştir.

Tablo 7: Enflasyon ve Deflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla)

Krizler	Büyük Buhran (1932)								2008 Krizi				
	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1932/ 1929	2006	2007	2008	2009	2009 2.Cey./ 2008 3.Cey.
	Bir Önceki Yıl Değişimi							% Fiyat Değ.	Bir Önceki Yıl Değişimi		Tah min	Çeyreklik Değişim	
Avusturya	2.2	2.1	3.1	0.0	-5.0	2.1	-2.1	-3.0	1.5	2.2	3.2	1.1	0.0
Almanya	4.3	3.1	1.0	-4.0	-8.3	-11.4	-1.3	-22.0	1.9	2.8	2.6	0.7	-0.6
Belçika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.2	-0.7
İspanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.4	-0.7
Fransa	4.4	0.0	6.4	1.0	-4.0	-9.3	-3.4	-12.0	2.5	2.5	2.8	0.9	-0.3
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.1	1.2
İsveç	-1.2	0.6	-1.2	-3.6	-3.1	-1.3	-2.6	-7.7	1.3	2.0	3.4	0.7	1.4
İngiltere	-2.9	-1.0	-1.0	-4.0	-6.3	-2.2	-3.4	-12.0	1.3	1.4	4.0	1.3	0.8
ABD	-1.7	-1.1	0.0	-2.9	-8.3	-10.4	-5.1	-20.2	0.2	1.5	3.9	0.3	-2.3
Japonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0.5	-1.9
Dünya	-0.1	-0.2	0.6	-2.2	-5.8	-6.9	-3.1	-14.1	0.4	1.5	2.8	0.5	-1.1

Not: "Dünya": GSYH ile ağırlıklandırılmıştır.

Kaynak: Aiginger, K., 2009, a.g.e., s.20.

2008 yılında dünya geneli açısından enflasyon oranı %2.8 iken, 2009 tahminlerinde fiyatların önemli ölçüde azalarak %0.5 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. 2008 yılı verisi ve 2009 yılı tahmini esas alındığında en fazla fiyat düşüşünün yaşandığı ülke ABD olmuştur (%3.9’dan %0.3’e gerilemiştir). Buna göre, her iki kriz döneminde de fiyatlarda düşüş yaşanmakla birlikte, 1929-1932 arasında gerek dünya geneli, gerekse de ele alınan ülkeler özelinde

deflasyonist bir yapının söz konusu olduğu, buna karşın, 2008 Krizi'nde fiyatlarda önemli bir düşüş yaşansa da, 2009 tahminlerine bakıldığında sadece Japonya'da deflasyon beklendiğini (binde beşlik düşüş) vurgulamak gerekir.

F. Faiz Oranları

Tablo 8'de seçilmiş ülkelerin 1923-1935 döneminde politika faiz oranları verilmektedir. 1923-1929 arasında faiz oranları; Fransa'da %5-%3.5, Almanya'da %10-%7, İngiltere'de %4-%5, Japonya'da %8.03-%5.48 ve ABD'de %4.5-%3 bandındadır. Buna karşın, Buhran sonrası özellikle; ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere'de önemli ölçüde faiz indirimine gidilmiştir. Örneğin, ABD'de faizler 1930 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 2.2 kat azalarak %2 seviyesine inmiş, izleyen yılda tekrar %3.5'e çıksa da Buhran'ın derinleşmesiyle 1932 sonrası tekrar azalmaya başlamış ve 1935 yılına gelindiğinde %1.5 düzeyine kadar gerilemiştir.

Tablo 8: Politika Faiz Oranları

Yıllar/ Ülkeler	Avusturya	Belçika	Finlandiya	Fransa	Almanya	İtalya	Japonya	İsveç	İngiltere	ABD
1923	9.0	5.5	10.0	5.0	10.0	5.5	8.03	5.5	4.0	4.5
1924	13.0	5.5	9.0	7.0	10.0	5.5	8.03	5.5	4.0	3.0
1925	9.0	7.0	7.5	6.0	9.0	7.0	7.3	4.5	5.0	3.5
1926	7.0	7.0	7.5	6.5	6.0	7.0	6.57	4.5	5.0	4.0
1927	6.5	4.5	6.0	4.0	7.0	7.0	5.48	4.0	4.5	3.5
1928	6.5	4.0	7.0	3.5	7.0	5.5	5.48	4.5	4.5	5.0
1929	7.5	4.5	7.0	3.5	7.0	7.0	5.48	5.0	5.0	4.5
1930	5.0	2.5	6.0	2.5	5.0	5.5	5.11	3.5	3.0	2.0
1931	8.0	2.5	8.0	2.5	7.0	7.0	6.57	6.0	6.0	3.5
1932	6.0	3.5	6.5	2.5	4.0	5.0	4.38	3.5	2.0	2.5
1933	5.0	3.5	4.5	2.5	4.0	3.0	3.65	2.5	2.0	2.0
1934	4.5	2.5	4.0	2.5	4.0	4.0	3.65	2.5	2.0	1.5
1935	3.5	2.0	4.0	6.0	4.0	5.0	3.65	2.5	2.0	1.5

Kaynak: Center for Financial Stability. http://www.centerforfinancialstability.org/hfs_data.php#country. Erişim Tarihi: 27.02.2012.

2000 sonrası faizlerde yaşanan gelişimin yer aldığı Tablo 9'dan, ABD'de faiz oranının 2000 yılında %5.7 seviyesinde iken, 2001 yılı olaylarının da etkisiyle ekonomiyi canlandırmak amacıyla 2003 yılına kadar faiz oranlarında düşüş eğilimi başlamış ve 2003 yılında %1.02 düzeyine kadar gerileme olmuştur. 2004-2006 arasında faizlerde tekrar artış eğilimine girilmiş ve 2006 yılında %5.09 seviyesinde olan faiz oranı 2007 yılında %3.49'a geriledikten sonra 2008 Krizi ile birlikte düşüş eğilimi ciddi oranda hızlanmış ve 2009 yılına gelindiğinde %0.2 düzeyine inmiştir. Krizin olumsuz etkilerinin devam etmesi nedeniyle FED faiz oranlarında herhangi bir artışa gitmemiş ve 2009-2011 arasında da azalma trendini sürdürmüştür.

Tablo 9: Faiz Oranları (%)*

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ABD***	5.7	1.83	1.23	1.02	2.59	4.37	5.09	3.49	0.27	0.2	0.19	0.12
Euro Bölgesi**	-	-	1.75	1.00	1.00	1.25	2.50	3.00	2.00	0.25	0.25	0.25
İngiltere	4.74	2.90	0.88	0.60	1.83	2.56	1.55	2.46	1.61	-0.81	-2.37	v.y.
Japonya	0.07	0.06	0.04	0.04	0.08	0.27	0.68	0.81	0.59	0.43	0.50	v.y.

Kaynak: Eurostat, Statistics, Browse/Search Database, Economy and Finance v.y.: veri yok.

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do.>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

<http://www.federalreserve.gov/datadownload/>, Erişim Tarihi: 28.12.2012

* Euro Bölgesi için resmi mevduat faizi, Japonya, ABD ve İngiltere için reel faiz oranları alınmıştır.

** (EA11-2000, EA12-2006, EA13-2007, EA15-2008, EA16-2010, EA17).

*** 1 yıl sabit vade sonunda ABD Hazine Tahvillerinin Faiz Oranı.

Euro Bölgesi incelendiğinde, faizlerin 2002-2008 döneminde %1-%3 aralığında dalgalı bir seyir izlediği, krizin ardından ekonomiyi canlandırmak için 8 katlık bir azalışla %2'den %0.25 düzeyine gerilediği görülmektedir. İzleyen yıllarda da bu seviyesini korumuştur. Japonya'da ise dönem boyunca faiz oranlarının zaten oldukça düşük olması nedeniyle kriz sonrası çok ciddi bir düşüş yaşanmamıştır. İngiltere'de ise reel faizin negatife düştüğü görülmektedir.

G. Para Arzı

Tablo 10'da seçilmiş ülkelerde 1929-1936 yılları arasında para arzı belirleyicilerinin gelişimi yer almaktadır. Fransa'da 1929-1932 arası para arzında bir artış, izleyen dönemde ise azalma vardır. İngiltere'de ise 1931 hariç ele alınan dönemin tamamında bir artış göze çarpmaktadır. ABD'de ise para arzında 1929-1933 arası sürekli azalma, takip eden yıllarda ise artış yaşanmıştır.

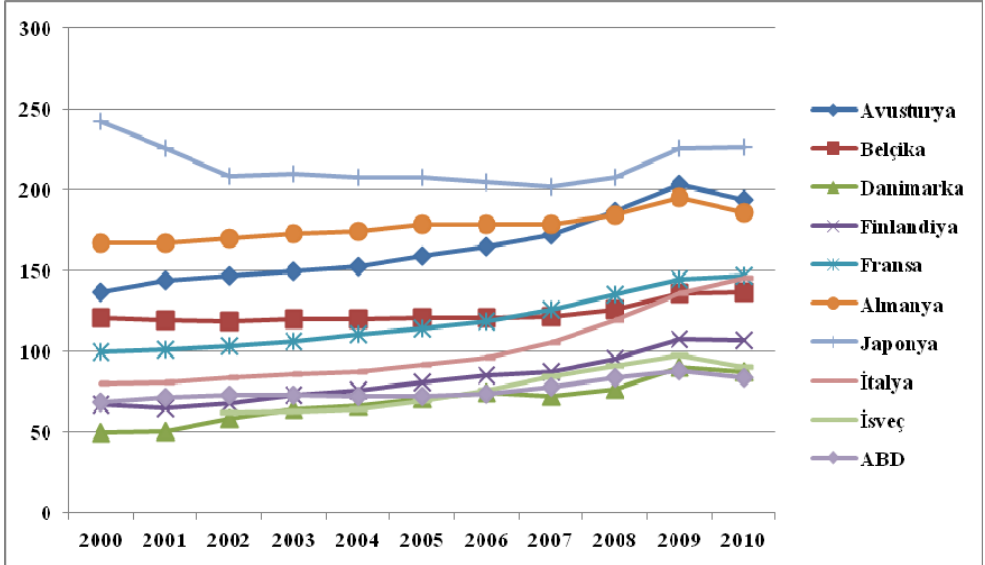
Tablo 10: Para Arzının Belirleyicileri

Yıllar	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Göstergeler	Fransa							
M1	101562	111720	122748	121519	114386	113451	108009	117297
Rezervler/Altın	1.623	1.489	1.307	1.054	1.015	1.012	1.02	1.024
Altın Fiyatı	16.96	16.96	16.96	16.96	16.96	16.96	16.96	22.68
Altın Miktarı	2456.3	3158.4	4059.4	4893.9	4544.9	4841.2	3908.1	2661.8
	Belçika							
M1	42788	46420	44863	41349	40382	-	39956	43314
Rezervler/Altın	1.492	1.707	1.358	1.265	1.282	1.266	1.378	1.293
Altın Fiyatı	23.9	23.9	23.9	23.9	23.9	23.9	33.19	33.19
Altın Miktarı	245.9	287.1	533.4	543.1	571.9	524	520.8	561.6
	İngiltere							
M1	1328	1361	1229	1362	1408	1449	1565	1755
Rezervler/Altın	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Altın Fiyatı	0.1366	0.1366	0.1366	0.1366	0.1366	0.1366	0.1366	0.1366
Altın Miktarı	1069.8	1080.8	883.8	877.2	1396.4	1408.1	1465.2	2297
	İsveç							
M1	988	1030	1021	1004	1085	1205	1353	1557
Rezervler/Altın	2.082	2.618	1.238	2.039	2.205	2.575	2.542	2.355
Altın Fiyatı	2.48	2.48	2.48	2.48	2.48	2.48	2.48	2.48
Altın Miktarı	98.8	97.2	83.1	83.1	149.2	141.5	164.5	213.3
	ABD							
M1	26434	24922	21894	20341	19759	22774	27032	30852
Rezervler/Altın	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Altın Fiyatı	0.6646	0.6646	0.6646	0.6646	0.6646	1.1253	1.1253	1.1253
Altın Miktarı	6014	6478.9	6278.8	6358.6	6072.7	7320.9	8997.8	10004.7

Kaynak: Bernanke, 1995: 9-10.

Para arzında 2000-2010 yılları arası gelişimin verildiği Şekil 5'ten de izlenebileceği gibi, 2008 yılına kadar Japonya hariç diğer tüm ülkelerde istikrarlı bir artış yaşanmış, kriz sonrası ise para arzında daha belirgin bir artış ortaya çıkmıştır. Ancak, 2009 sonrası para arzında azalma trendine girilmiştir. Japonya'da ise, para arzında 2000-2002 arası azalma, 2002-2007 döneminde ise önemli bir değişim yaşanmamıştır. 2007 sonrası başlayan ılımlı artış 2008 yılında daha belirgin olmuş ve izleyen dönemde durağan hâle gelmiştir.

Şekil 5: Para ve Para Benzeri (M2)'nin GSYH İçerisindeki Payı, (Yerel Para Birimi Cinsinden)

Kaynak: World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.

H. Bütçe Açık ve Fazlalıkları

Ülkeler bazında bütçe açık ve fazlasının yer aldığı Tablo 11'den de görülebileceği gibi, ABD gerek 1920-1927 ortalaması, gerekse de 1928-1930 yılları arasında bütçe fazlası vermişken, 1931-1936 yılları arasında sürekli bütçe açığı vermiştir. ABD ekonomisinde meydana gelen bu açıklar "New Deal" politikası ile ilişkilendirilebilir. Buhranın etkilerini en fazla hissettirdiği yıllardan biri olan 1933'te ABD başkanı olarak seçilen Franklin D. Roosevelt, halkın satın alma güçlerinin düşmesi ve talebin yetersiz olması nedeniyle, "New Deal" olarak bilinen ekonomik politikaları hayata geçirmiştir. Söz konusu programda reel sektörün devlet kontrolünde olmak şartıyla kârlılığını artırmak için yüksek fiyat uygulamasına izin verilmiştir. Öte yandan, programda birbirleriyle çelişkili uygulamalar da yer almıştır. Şöyle ki, devletin bir yandan fiyatların yüksek tutulması için üretime sınırlandırma getirmesi, diğer yandan, ne üretilirse üretilsin özellikle tarım sektöründe bu ürünlerin alınmasının vaat edilmesi çelişkili bir durum oluşturmuştur (Tekeli ve İlkin, 2009: 19-20).

Tablo 11: Ülkeler Bazında Bütçe Açıkları ve Bütçe Fazlası

Ülkeler	AVS *	ALM	BEL	İSP	FR	FİN	İSV	İNG	ABD	JAP	Dünya		
Büyük Buhran (1932)	1920-1927 Ortalama	-0,1	-8,6	-10,3	-1,6	-5,5	-1,6	-1,7	1,8	0,9	8	-0,5	
	Yıllık Veri	1928	-0,7	-2,3	2,3	1,5	1,2	-2,1	-0,4	1,8	1	4,5	0,8
		1929	0,2	-1,8	1,7	1,1	1,4	-0,8	-0,6	0,8	0,7	3,9	0,6
		1930	-2,3	-2,4	-1,9	0,8	-1,5	-1,9	-0,3	1	0,8	2,4	0,1
		1931	3,1	2,2	-1,6	-0,3	-1,8	-2,3	-0,4	0,8	-0,6	3,1	-0,5
		1932	0,2	1,9	-3,9	-0,8	-1,7	-2,6	-1,9	-0,2	-4,7	0,1	-2,5
		1933	2,7	1	-1,2	-1,3	-4,6	-1,6	-4	1	-4,6	-0,5	-2,3
		1934	2,5	-	-2,2	-1,8	-3,8	-2,8	-2,1	0,5	-5,5	0,7	-2,7
		1935	1,7	-	-5,4	-0,9	-5,1	-3,8	-2,5	0,4	-3,8	1,1	-2,2
		1936	0,4	-	-4,6	-1,5	-6,9	-3,7	-2,2	0,2	-7	2,4	-3,5
	Mut. Değ.	1929-1931	3,3	-0,4	-3,4	0,3	-3,3	-1,5	0,2	0	-1,3	-0,8	-1,1
		1931-1936	2,7	2,2	-2,9	-1,9	-5,1	-1,4	-1,8	-0,6	-6,4	-0,7	-3
		1929-1932	0,4	-0,1	-5,7	2,2	-3,2	-1,8	-1,3	-0,9	-5,4	-3,8	-3,1
2008 Krizi	Yıllık Veri	2007	0,7	-0,2	-0,3	-3,8	-2,7	5,2	3,8	-2,7	-2,9	-2,5	-1,9
		2008	0,5	-0,1	-1,2	-7,8	-3,4	4,1	2,5	-5,5	-5,9	-2,7	-3,8
		2009	-4,3	-3,9	-4,6	-8,7	-6,6	-1,5	-3,3	-12,8	-12,1	-6,7	-8,7
		2010	-6,1	-5,9	-6,1	-4,9	-7	-2,8	-4,5	-14	-14,2	-8,7	-10,3
	Mut. Değ.	2008-2010	-5,6	-5,8	-4,9	-	-3,6	-6,9	-7	-8,5	-8,3	-6	-6,5

Kaynak: Aiginger, K., 2009, a.g.e., s. 32.

Not: "Dünya": GSYH ile ağırlandırılmıştır.

*AVS: Avusturya, ALM: Almanya, BEL: Belçika, İSP: İspanya, FR: Fransa, FİN: Finlandiya, İSV: İsveç, İNG: İngiltere, JAP: Japonya.

Japonya, hem 1920-1927 ortalaması, hem de 1928-1936 yılları arasında, 1933 yılı hariç, bütçe fazlası vermiştir. 1920-1927 ortalamasında %10.3 ile en fazla açık veren ülke konumundaki Belçika'yı %8.6 ile Almanya izlemektedir. Belçika 1928 ve 1929 yıllarında fazla verirken, izleyen yıllarda sürekli açık vermiştir. Almanya'da bütçe açıkları 1928-1930 döneminde azalarak da olsa devam etmiştir. 1931-1933 yıllarında ise bütçe fazlası vermiştir. İngiltere 1932 yılı hariç 1928-1936 döneminde sürekli bütçe fazlası vermiştir. Dünya geneli açısından bakıldığında, 1928-1930 arasında az da olsa bütçe fazlası varken, 1931-1936 arasında %0.5-%3.5 arasında değişen oranlarda açıklar söz konusudur.

Buna karşın, 2008 Krizi'ne ilişkin olarak 2008-2010 dönemi ele alındığında, gerek dünya geneli, gerekse de ele alınan ülkeler açısından bütçe açıklarının 1929 Buhran dönemine kıyasla oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, dünya geneli açısından 2010 yılında %10.3'lük bir açık varken, ülkeler bazında bakıldığında, 2010 yılında; ABD, İngiltere, Japonya, Fransa, Avusturya

ve Almanya’da bütçe açıkları sırasıyla; %14.2, %14, %8.7, %7, %6.1 ve %5.9 olarak gerçekleşmiştir. ABD’de bütçe açıklarının yüksek olmasının en önemli nedeni olarak, Afganistan ve Irak başta olmak üzere uzun süredir sıcak savaşın içerisinde yer alması ve birçok ülkede bulundurduğu ordusu nedeniyle ciddi askeri harcamalara katlanmak zorunda olması gösterilebilir. Buna karşın, 1929 Buhranı döneminde genel olarak savaşın dışında ve tarafsız bir tavır izlediğini hatırlatmak gerekir.

2008 Krizi aynı zamanda AB ülkelerinde de; kamu açıklarının ortaya çıkmasına, borç stoklarının ciddi boyutlarda artmasına ve birçok üye ülkede kamu maliyesinin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur. Nitekim 2006 yılında 7.1 trilyon Euro olan AB hükümetlerinin borç yükü 2009 yılı sonunda kurtarma paketleri sonrası 8.6 trilyon Euro’ya yükselmiştir (AB Genel Sekreterliği, 2011: 1).

İ. Menkul Kıymet Borsaları

1929 Buhranı döneminde yatırım ortaklığı kanunsuz sayılmamasına rağmen, halkı aldatmak için hileli yöntemlere başvurulmuştur. Hileli yöntemlerden birisi; borsada aynı anda alım satım yapılmasıdır. Örneğin, bir operatör sahip olduğu 50 dolar değerindeki hisseyi, bir başkasına 52 dolara satıyor, bir gün sonra veya aynı gün yani kısa bir zaman sonra ilk taraf, hisseleri daha yüksek olan yeni fiyattan satın alıyordu. Gerçekte ise her iki tarafta alış verişi öncesine göre iyi ya da kötü bir durumda değildi. Ancak halkın bundan haberi olmuyor ve tek gördükleri şey hisse senedinin fiyatının yükselmesi ve takip edilmesi gereken bir hisse olduğu için, ahlâki olmayan yöntemlerle insanlar veya kurumlar aldatılıyordu. Böylelikle piyasada hisse senedinin hareketli olduğu ve talep edildiği izlenimi oluşturularak bu hisselerin yüksek fiyatlardan satışı gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda yatırımcıların, hisseler sonsuza dek yükselcekmiş gibi hareket etmeleri piyasaların manipüle edilmesinin başlıca nedeni olmuştur (Parker, 2009: 24-28).

Bütün bunlarla birlikte ABD ekonomisinin kendine has zayıflıkları borsa çöküşüyle birleşince Buhran hızla tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Amerikan ekonomisinin küçük ve çok sayıda bankaya dayanan finansman yapısı, ekonominin kontrol altına alınmasını güçleştirmiş ve Buhran’ın şiddetini artırarak hızla yayılmasına yol açmıştır. ABD kaynaklı olarak dünya ekonomisini etkisi altına alan Buhran döneminde ekonomideki başlıca sorunlar; gelir dağılımındaki ve şirketlerin mali durumları arasındaki dengesizlik, bankaların yapılarındaki ve dış ödemeler sistemindeki bozukluk, ekonomi yönetimindeki tecrübesizlik ve altın standardı şeklinde sıralanabilir. 1929 yılında Amerika’da nüfusun %5’lik kısmının toplam gelirin %33’ünü elde ediyor olması gelir dağılımındaki bozukluğunun bir göstergesidir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik, yüksek miktarlarda lüks harcamalara ya da yatırımlara bağlıdır. Bu durum sosyal düzende huzursuzluğun ortaya çıkmasının temelini oluşturmuştur. 1929 yılı Ekim ayındaki piyasa haberlerinden lüks harcama ve yatırımlar olumsuz etkilenmiştir (Galbraith, 2009: 185).

2001 yılı sonrasında yaşanan küresel resesyonda, başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere, para ve bütçe politikalarının gevşetilmesi sonucu likidite finansal piyasalar aracılığıyla reel sektöre aktarılmıştır. Mortgage piyasalarında kredi alacakları menkul kıymetleştirme yoluyla yatırım araçlarına dönüştürülebiliyordu. Ucuz ve bol borçlanma imkânlarına yatırım yapan grubun başında hedge¹ fonları gelmektedir. Sub-prime kredilerde ortaya çıkan sorunlarla birlikte, hedge fonlarına duyulan güven azalmıştır. 2000 yılında hedge fonları 500 milyar dolar iken, 2007 yılı sonunda 2 trilyon dolara ulaşmıştır. Aynı şekilde türev ürünler de 20 trilyon dolardan 120 trilyon dolara ulaşmıştır (Özel, 2008: 52-54). Bu dönemde faiz oranlarının düşürülmesi küresel likidite oranlarında artışın yaşanmasına yol açmıştır. Çin'in Yuan'ı Dolar karşısında düşük tutması rezervlerinin artmasına neden olurken, aynı zamanda ABD başta olmak üzere diğer sanayileşmiş ülkelerin fon sağlamasına yol açmıştır (Durmuş, 2009: 53-55).

Dünya borsalarında iki kriz döneminde yaşanan gelişmelerin görüldüğü Tablo 12'den de izlenebileceği gibi, 1921-1929 döneminde borsanın ABD ve Fransa'da sırasıyla, %377.8 ve %335.3 olmak üzere oldukça ciddi bir artış kaydettiği, buna karşın, Almanya'da %83.9 düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tablo 12: Menkul Kıymet Borsaları

Krizler		Büyük Buhran (1932)			2008 Krizi	
Ülkeler/Yıllar	Zirve 1929/ Dip 1921	Dip 1932/ Zirve 1929	Zirve 1932/ Dip 1930	Zirve 2007/ Zirve 2000	Zirve 2007/ Dip 2003	Dip 2008/ Zirve 2007
			3'er Aylık Veri; Yüzde Değişim			
Avusturya	-	-45.6	4.7	330.9	318.6	-65.2
Almanya	-83.9	-62.1	3.5	14.1	237.7	-51.7
Fransa	335.3	-56.2	3.2	-6.1	131.2	-53.6
İngiltere	-	-49.3	-4.1	72.6	191.1	-44.7
ABD	377.9	-84.8	11.9	3.1	78.8	-50.0
Japonya	-	-34.2	-	15.2	127.5	-55.3
Dünya	-	-68.9	5.0	29.3	130.1	-47.7

Kaynak: Aiginger, K., 2009, a.g.e., s.13.

1929-1932 yılları arasında dünya borsaları yaklaşık %69 oranında değer yitirirken; ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere'de menkul kıymet borsaları sırasıyla; %84.8, %62.1, %56.2 ve %49.3 değer kaybetmiştir. 1930-1932 yılları arasında ise dünya genelinde %5 artış yaşanmıştır. Aynı dönemde ABD'de %11.9, Almanya'da %3.5 artış, İngiltere'de ise %4.1'lik bir düşüş gerçekleşmiştir.

2000-2007 yılları arasında kümülatif üçer aylık yüzdesel değişimlere bakıldığında dünya borsaları %29.3 değer kazanmıştır. Bu dönemde en yüksek

¹ Bu fonlara "hedge" adı verilmesinin nedeni, piyasa riskinden, yani piyasadaki iniş çıkışlardan etkilenmeden para kazanabilme özelliğine sahip olmalarıdır.

artış %330.9 ile Avusturya'da yaşanmış, bu ülkeyi %72.6 ile İngiltere izlemiştir. ABD'de yaşanan artış ise %3.1 ile oldukça sınırlı kalmıştır. 2003-2007 yılları arasında bir önceki kümülatif üçer aylık yüzdesel değişimler ele alındığında, dünya menkul kıymet borsalarında kayda değer bir artış yaşandığı görülmektedir. 2008 Küresel Krizi sırasında ise dünya borsaları 1929 Buhranı'nda olduğu gibi önemli bir düşüş (%47.7) kaydetmiştir. Bu dönemde en büyük düşüş %65.2 ile Avusturya borsasında yaşanmışken, bu ülkeyi sırasıyla; Japonya, Fransa, Almanya ve ABD takip etmiştir.

III. Sonuç ve Değerlendirme

Kapitalist sistemin 20. yüzyılda yaşadığı en büyük kriz olarak nitelendirilen 1929 Ekonomik Buhranı, iki dünya savaşı arasında başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya ekonomilerini derinden etkilemiştir. Buhran'ın etkisiyle dünya ticareti hacim olarak 1/3, değer olarak ise 2/3 oranında azalmıştır. ABD başta olmak üzere birçok ülkede işletme, banka ve sanayi kuruluşu iflas etmiştir. Dünya ekonomilerinde korumacı politikalar etkili olmuştur (Oran, 2009: 8).

2008 Küresel Krizi'nin, 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonra yaşanan en büyük kriz olduğu ile ilgili önemli bir kanı vardır. 1929 Buhranı sonrası olduğu gibi, 2008 Krizi'nin ardından da devletin ekonomiye müdahale etmesini öngören Keynesyen politikalar gündeme gelmiş ve krizin merkezi ABD'de ve krizden en çok etkilenen bölgelerden biri olan Avrupa'da devlet tarafından; gerek likidite sağlama, gerek batan bankaları kurtarma, gerekse de vergi indirimleriyle piyasayı canlandırma şeklinde bir dizi önlem yürürlüğe konulmuştur.

Ele alınan iki krizin birlikte anılması; etkileri, süresi, kapsam ve boyutları açısından diğer yaşanan ekonomik krizlere göre çok daha şiddetli olmalarından kaynaklanmaktadır. 2008 Krizi, ABD'den başlayarak; ticaret, sermaye, mal ve menkul kıymetler piyasaları, ulusal paranın fiyatlarındaki dalgalanmalar ve faiz oranlarında ciddi değişimler şeklinde bir dizi olumsuzluğa neden olmuştur (Kindleberger, 2009: 15). Kriz, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkelerini önemli ölçüde etkilemiş, dünya ekonomisi küçülürken, dış ticaret hacmi daralmış ve sermaye piyasası işlemleri ve risk alma iştahı da ciddi biçimde azalmıştır.

Diğer taraftan, piyasa sisteminin krizler yaşamamasından ziyâde kendi içinde krizlerden çıkış çareleri üretip üretmediği önemli bir noktadır. Buna göre, yapılması gereken sistemi terk etmektense, henüz krize yol açmadan önce, aksaklıkları görüp bunları önleyecek uygulamaları hızlı bir şekilde devreye sokabilmektir. Bu durum hem krizlerin önlenmesi, hem de çok yıkıcı olmamaları açısından oldukça önemlidir. Aksi takdirde, her kriz döneminde dünya ekonomileri Keynesyen yaklaşımlar uygulayacak, kamulaştırmalar artacaktır (Eğilmez, 2009: 165-167).

Önümüzdeki dönemde dünya piyasalarına uygun küresel bir finansal yapının geliştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik krizlerin kısır döngüden çıkabilmesi için, küresel bir denetim sistemi zorunludur. Uluslararası finans sistemi kaynaklı olan ekonomik kriz, küresel sorunlara küresel çözümler

getirilerek aşılabilir. Yapılması gereken, tüm dünya ülkelerinin bir araya gelerek mevcut sistem ile ilgili bütün sorunları ayrıntılı bir şekilde tanımlamaları ve ortak çözüm yolları bulmalarındır. Bu çözüm yollarının en başında; uluslararası finans sisteminin tekrar düzenlenmesi, küresel vergi düzenlemelerinin getirilmesi ve buna bağlı olarak finansal gelirlere uygulanan vergilerin artırılması gelmektedir. Bu kapsamda; bankacılık sistemi sağlam, ihraç pazarlarını çeşitlendirmiş, yurtdışı borçlanma gereğini düşürmüş ve enerji bağımlılığını azaltmış olarak bu krizden çıkacak ülkeler dünyada daha etkin bir konuma yükselecektir.

Kısaca, her ne kadar gerek ele alınan bu iki kriz, gerekse de genel anlamda krizlerin, benzer ve farklı yönleri üzerinde durulsa da, her bir krizin; ortaya çıktığı yer, zaman ve sosyo-ekonomik şartlar açısından kendine has boyutlarının olduğu ve bire-bir benzerliklerden ziyade genel karşılaştırmalar yapmanın daha uygun olduğunu vurgulamak gerekir. Nitekim 1929 Buhranı ve 2008 Krizi'nin yaşandığı dönemlerde; küreselleşmenin boyutu, karşılıklı bağımlılığın derecesi, teknolojik gelişmelerin hızı ve kapsamı vb. açılardan farklılıklar arz ettiği bilinen bir olgudur. Dolayısıyla, ekonomik göstergelerdeki farklılıklarda bu durumu da göz önüne almak yapılan yorumların ve sunulacak çözüm önerilerinin daha sağlıklı olmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Acar, M., (2008), "Devletçiliğin İflası, Piyasanın Değil", *Stratejik Boyut Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık, 1(1), 24-32.
- Aiginger, K., (2009), *A Comparison of the Current Crisis with the Great Depression as regards Theirs Depth and the Policy Responses*: <http://www.oecd.org/dataoecd/16/14/43734645.pdf> , Erişim Tarihleri: 30.03.2011/30.04.2011.
- AB Genel Sekreterliği, (2011), Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler, Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek ..., Erişim Tarihi: 22.01.2012.
- Bernanke, B. S., (1995), "The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach", *Journal of Money Credit and Banking Lecture*, Vol. 27, No. 1, The Ohio State University Press.
- Center for Financial Stability, (2012), http://www.centerforfinancialstability.org/hfs_data.php#country, Erişim Tarihi: 27.02.2012.
- Durmuş, M., (2009), *Kapitalizmin Krizi-2008 Krizinin Eleştirel Çözümlemesi*, Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Eğilmez, M., (2009), *Küresel Finans Krizi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Basım.
- Eurostat, (2012), *Statistics, Browse/Search Database, Economy and Finance*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.
- Galbraith, K. J., (2009), *Büyük Kriz 1929*, (Çev. Elif Nihan Akbaş) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Galenson. W. ve Zellner. A., (1957), "International Comparison of Unemployment Rates", The National Bureau of Economic Research, *The Measurement and Behavior of Unemployment içinde* (ss.439-584), <http://www.nber.org/books/univ57-1>, Erişim Tarihi: 27.02.2012.
- Heaton, H., (2005), *Avrupa İktisat Tarihi*, (Çev. M. Ali Kılıçbay ve Osman Aydoğmuş), Ankara: Paragraf Yayınları.
- Hobsbawn, E., (2008), *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, (Çev.Yavuz Alogan), İstanbul: Everest Yayınları.

- Kindleberger, P.C., (2009), *Cinnet, Panik ve Çöküş, Mali Krizler Tarihi*, (Çev. Halil Tunali), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oran, T., (2009), “1929 Ekonomik Krizinin İstanbul, İzmir ve Ankara Üzerine Etkileri”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özel, S., (2008), *Global Dengesizliklerin Dengesi*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Özgöker, Uğur, (2009), “Ekonomik Krizler Ekseninde İktisadi Düşünce Savrulmaları: 1929-2008 Krizlerinden Çıkan Dersler -II-”, <http://www.subconturkey.com/2011/Haziran/koseyazisi-Ekonomik-Krizler-Ekseninde-Iktisadi-Dusunce-Savrulmalari-1929-2008-Krizlerinden-Cikan-Dersler-II-.html>, erişim Tarihi: 10.01.2010.
- Parker, R., (2010), An Overview of the Great Depression, <http://eh.net/encyclopedia/article/parker.depression>, Erişim Tarihi: 22.02.2012.
- Parker, S., (2009), *Büyük Çöküş*, (Çev. Burcu Çekmece), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2008 AD, (Horizontal file, copyright Angus Maddison, University of Groningen), <http://www.ggdc.net/maddison/content.shtml>, Erişim tarihi: 17.02.2012.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S., (2009), *Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Ünal, A. ve Kaya, H., (2009): *Küresel Kriz ve Türkiye*: http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/090317164507.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2010.
- Yılmaz, D. ve Gayğusuz, F., (2009), “2008 Krizinin Yeni Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf>, Erişim Tarihi: 22.04.2010.
- <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000362.html>, Erişim Tarihi: 27.02.2012.
- <http://www.federalreserve.gov/datadownload/>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.
- <http://www.scribd.com/doc/28895713/ONU-International-Trade-Statistics-1900-1960>, Erişim Tarihi: 22.02.2012.
- World Bank Databank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>, Erişim Tarihi: 28.12.2012.